

بهای تمام شده و نقش آن در مدیریت و تصمیم‌گیری شرکت‌های تولیدی

فاطمه شریفی^۱

چکیده

مفهوم بهای تمام شده نقشی کلیدی در مدیریت مالی و تصمیم‌گیری شرکت‌های تولیدی ایفا می‌کند. بهای تمام شده شامل کلیه هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم مرتبط با تولید کالا، به استثنای هزینه‌های توزیع و فروش، می‌باشد. این هزینه‌ها شامل مواد مستقیم، دستمزد مستقیم و هزینه‌های سربار است که بر اساس استانداردهای حسابداری و با استفاده از فرمول‌های مشخص محاسبه می‌شوند. انواع مختلف بهای تمام شده از جمله بهای قابل کنترل و غیرقابل کنترل، مستقیم و غیرمستقیم، فرصت از دست رفته و غیره، هر یک در تحلیل و مدیریت هزینه‌ها نقش دارند. حسابداری بهای تمام شده با توجه به روش‌های متفاوتی مانند هزینه‌یابی مبتنی بر فعالیت، سفارش کار، فرآیند، هزینه‌یابی و استاندارد، امکان کنترل دقیق‌تر هزینه‌ها و افزایش کارایی را فراهم می‌آورد. این ابزار تحلیلی به مدیران کمک می‌کند تا استراتژی‌های قیمت‌گذاری، بودجه‌ریزی و کنترل سودآوری را بهبود بخشند. در نهایت، محاسبه و تحلیل دقیق بهای تمام شده، سازمان را در افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها و ارتقای رقابت‌پذیری یاری خواهد داد.

واژگان کلیدی: حسابداری تولید، بهای تمام شده، بهای تاریخی،

^۱ دانشجوی کارشناسی پیوسته دانشگاه خوارزمی، دانشکده مدیریت - مدیری بیمه

مقدمه:

تمام شرکت‌ها ناگزیر با هزینه‌ها و درآمدها سروکار دارند، به این معنا که برای دستیابی به درآمد، لازم است هزینه‌هایی را متحمل شوند. اگرچه در نگاه نخست همه این موارد زیر عنوان هزینه یا درآمد قرار می‌گیرند، اما در حسابداری لازم است این هزینه‌ها و درآمدها به گروه‌های مشخصی طبقه‌بندی و تفکیک شوند.

بهای تمام شده چیست

برای تولید هر کالا، واحد تولیدی ناچار است هزینه‌هایی مانند هزینه خرید مواد مصرفی و دستمزد نیروی کار را پرداخت کند. مجموع این هزینه‌ها به غیر از هزینه‌های توزیع و فروش، که شامل هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم تولید هستند، تحت عنوان بهای تمام شده شناخته می‌شوند.

به بیان دیگر، بهای تمام شده یا بهای تمام شده کالای تولیدی، هزینه‌های مستقیمی است که شرکت تولیدی برای تولید کالا تقبل می‌کند. طبق فرمول‌های مرسوم در حسابداری صنعتی، بهای تولید شامل هزینه مواد مصرفی، دستمزد مستقیم و سایر هزینه‌هایی است که به صورت مستقیم در فرآیند تولید نقش دارند.

بنابراین بهای تمام شده کالا، همه هزینه‌هایی را که به تولید کالاهای فروش رفته مربوط می‌شود در بر می‌گیرد. قیمت مواد مصرفی و هزینه دستمزدی که برای تولید پرداخت شده نیز بخشی از این محاسبه است. در مجموع بهای تمام شده کالا عبارت است از هزینه تولید محصولی که توسط شرکت به فروش می‌رسد و هزینه‌هایی مانند تبلیغات یا بازاریابی به عنوان بهای تمام شده کالا محسوب نمی‌شود.

انواع بهای تمام شده در شرکت های تولیدی:

در شرکت‌های تولیدی، بهای تمام شده را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد که هر یک نقش ویژه‌ای در سنجش و کنترل هزینه‌ها ایفا می‌کنند:

۱. بهای تمام شده قابل کنترل و غیرقابل کنترل: برخی هزینه‌ها تحت مدیریت و کنترل شرکت قرار دارند، اما برخی دیگر متاثر از عوامل خارجی و غیرقابل کنترل هستند.
۲. اقلام تفاضلی بهای تمام شده: این دسته، اختلاف هزینه‌های مرتبط با انتخاب میان چند گزینه یا تصمیم مدیریتی را نشان می‌دهد.

۳. بهای تمام شده مستقیم و غیرمستقیم: هزینه‌های مستقیم به طور مشخص به یک محصول یا فرایند ارتباط دارند، در حالی که هزینه‌های غیرمستقیم میان چند محصول یا فعالیت سرشکن می‌شوند.

۴. بهای تمام شده اختیاری: هزینه‌هایی هستند که حذف یا کاهش آن‌ها به تصمیم مدیران بستگی دارد و الزاما اجبارآور نیستند.

۵. بهای تمام شده فرصت از دست رفته: نشان‌دهنده هزینه فرصت یا منفعت از دست رفته ناشی از انتخاب یک گزینه به جای گزینه دیگر است.

استاندارد حسابداری مرتبط با محاسبه بهای تمام شده شرکت‌های تولیدی، استاندارد شماره هشت حسابداری با عنوان حسابداری موجودی مواد و کالا است. در این استاندارد نحوه ارزشگذاری و انعکاس موجودی مواد و کالا در صورت‌های مالی شرکت، توضیح داده شده است.

حسابداری بهای تمام شده ابزاری است که برای اندازه‌گیری و محاسبه انواع هزینه‌های یک شرکت تولیدی مورد استفاده قرار می‌گیرد. اهمیت محاسبه بهای تمام شده در شرکت‌های تولیدی به این دلیل است که وسیله‌ای برای کنترل و مدیریت امور مالی شرکت محسوب می‌شود. از جمله کاربردهای اصلی محاسبه بهای تمام شده می‌توان به تعیین نرخ بازده سرمایه‌گذاری، تعیین نقطه سر به سر، کشف قیمت مناسب برای محصولات تولیدی، کنترل هزینه‌های تولید و محاسبه سود خالص اشاره کرد.

از منظر حسابداری، محاسبه بهای تمام شده نشان‌دهنده تمامی هزینه‌هایی است که در فرآیند تولید کالا تا مرحله محصول نهایی صرف شده است. این محاسبه به مدیران در تصمیم‌گیری‌های تولیدی و مدیریت موجودی کمک بزرگی می‌کند.

در دنیای امروز، استفاده از نرم‌افزارهای حسابداری و فروش، سرعت و دقت محاسبات مالی و اطلاع از موجودی پایان دوره را افزایش داده است. برای محاسبه دقیق بهای تمام شده شرکت تولیدی، باید هزینه‌های مختلف به طور کامل در نظر گرفته شود. اصلی‌ترین هزینه‌های منظور شده در فرمول بهای تولیدی محصول شامل موارد زیر است:

۱. هزینه مواد مستقیم

۲. هزینه دستمزد مستقیم

۳. هزینه سربار

فرمول‌های مهم برای محاسبه بهای تمام شده شامل موارد زیر هستند:

– خرید خالص:

مقدار خرید طی دوره به علاوه اضافات خرید و کسر کسورات، تخفیفات و برگشت از خرید

– موجودی کالای آماده برای فروش:

موجودی کالای ابتدای دوره به علاوه خرید خالص

– بهای تمام شده کالای فروش رفته:

موجودی کالای آماده برای فروش منهای موجودی کالای پایان دوره

– موجودی کالای پایان دوره:

تعداد کالاهای موجود در انبار ضربدر بهای هر کالا

در محاسبه بهای تمام شده، قیمت مواد اولیه مصرفی و هزینه نیروی کار دخیل در تولید لحاظ می‌شود. بهای تمام شده کالا معرف هزینه تولید محصولی است که شرکت به مشتری ارائه می‌دهد. هزینه‌های جنبی مانند تبلیغات یا بازاریابی در محاسبه بهای تمام شده قرار نمی‌گیرند.

حسابداری بهای تمام شده و هدف آن

حسابداری بهای تمام شده یکی از شاخه‌های حسابداری است که به بررسی و ردیابی هزینه‌های سازمان و عملکرد مالی مربوط به فرایند تولید، زنجیره تامین و تصمیمات مدیریتی می‌پردازد. این نوع حسابداری، تحلیل هزینه‌ها را امکان‌پذیر می‌سازد و مدیران را در اتخاذ تصمیمات استراتژیک درباره بودجه‌بندی و سرمایه‌گذاری یاری می‌کند. اهداف حسابداری بهای تمام شده، شناسایی بخش‌هایی است که امکان کاهش هزینه‌ها وجود دارد و در عین حال می‌توان کارایی را افزایش داد. با استفاده از این رویکرد، سودآوری سازمان نیز اندازه‌گیری می‌شود و از طریق مقایسه هزینه‌های واقعی با بودجه پیش‌بینی‌شده، تصویر روشنی از وضعیت مالی مجموعه ارائه می‌گردد. در بسیاری از سازمان‌ها، حسابداری بهای تمام شده بخش مهمی از فعالیت‌های مالی به شمار می‌رود، چرا که امکان ثبت و تحلیل دقیق اطلاعات مالی را فراهم می‌آورد. پنج نوع اصلی هزینه در حسابداری بهای تمام شده عبارت‌اند از:

۱. هزینه‌های مستقیم

هزینه‌هایی هستند که به راحتی می‌توان آن‌ها را به یک محصول یا خدمت خاص نسبت داد. از جمله این هزینه‌ها می‌توان به مواد اولیه، دستمزد نیروی کار و کمیسیون‌های پرداختی به نمایندگان فروش اشاره کرد. همچنین هزینه حمل‌ونقل و لوازم بسته‌بندی مورد استفاده در تولید یا ارائه خدمات نیز جزو هزینه‌های مستقیم شمرده می‌شوند.

۲. هزینه‌های غیرمستقیم

این هزینه‌ها که به هزینه‌های سربار هم معروف هستند، مستقیماً به یک محصول یا خدمت معین قابل انتساب نیستند، اما برای انجام فعالیت‌های تولیدی یا ارائه خدمات ضروری به شمار می‌روند. نمونه‌هایی از این هزینه‌ها عبارتند از هزینه‌های آب و برق، تجهیزات، استهلاک ساختمان، حق بیمه، مزایای کارکنان و هزینه‌های مربوط به خدمات حرفه‌ای همچون حسابرسی یا مشاوره حقوقی.

۳. هزینه‌های ثابت

این هزینه‌ها بدون توجه به میزان تولید، در یک بازه زمانی معین ثابت می‌مانند. نمونه‌هایی از هزینه‌های ثابت شامل اجاره محل فعالیت، اقساط وام و حقوق کارکنانی است که پرداخت آن‌ها به صورت ثابت انجام می‌شود.

۴. هزینه‌های متغیر

این هزینه‌ها متناسب با حجم تولید یا ارائه خدمات تغییر می‌کنند و با افزایش تولید، معمولاً بیشتر می‌شوند. دستمزد ساعتی کارکنان یا بهای مواد خام از جمله هزینه‌های متغیر هستند و مقدار آن‌ها ممکن است بسته به تغییر میزان سفارش مشتریان، متفاوت باشد.

۵. هزینه‌های سربار

به هزینه‌هایی گفته می‌شود که به طور مستقیم قابلیت انتساب به فرایند تولید ندارند، اما برای ادامه فعالیت سازمان، پرداخت آن‌ها ضروری است. هزینه‌های سربار ممکن است ثابت یا متغیر باشند و با افزایش تولید یا ارائه خدمات، بیشتر شوند. این گروه از هزینه‌ها شامل هزینه‌های غیرمستقیم نیروی کار مثل مزایا، تعمیر و نگهداری تجهیزات، لوازم اداری و هزینه‌های تبلیغاتی می‌شود.

انواع حسابداری بهای تمام شده

دو شیوه اصلی برای حسابداری بهای تمام شده در شرکت‌ها وجود دارد:

سیستم بهایابی سفارش کار

در این روش، هزینه‌ها به هر سفارش یا پروژه خاص نسبت داده می‌شود و هدف، محاسبه بهای تمام شده برای هر سفارش به طور مجزا است.

سیستم بهایابی مرحله‌ای

در این سیستم، هزینه‌ها در هر مرحله از تولید به محصولات تخصیص داده می‌شوند و بهای تمام شده هر محصول از تجمیع هزینه مراحل مختلف به دست می‌آید. این دو روش با توجه به نوع فعالیت و ماهیت تولید یا خدمات شرکت، مورد استفاده قرار می‌گیرند و می‌توانند در ثبت و تحلیل دقیق‌تر هزینه‌ها نقش موثری داشته باشند.

اهمیت حسابداری بهای تمام شده

حسابداری بهای تمام شده یکی از ابزارهای مهم برای مدیران شرکت‌ها است تا بتوانند برنامه‌ریزی و مدیریت موثرتری برای هزینه‌های تولید و دستمزد انجام دهند. فقدان گزارش‌های دقیق از هزینه‌های مستقیم تولید محصولات، فرایند تصمیم‌گیری مدیران را دچار مشکل می‌کند و امکان انتخاب درست را کاهش می‌دهد.

اصطلاحات رایج در حسابداری بهای تمام شده

حسابداری مانند سایر حرفه‌ها اصطلاحات خاص خود را دارد و آشنایی با این واژه‌ها، برای بهره‌گیری از دانش سایر متخصصان و انتقال درست مفاهیم ضروری است. برخی از این اصطلاحات عبارتند از:

- هزینه‌یابی و دایره هزینه‌یابی: به محاسبه بهای تمام شده کالا و موجودی آن در جریان ساخت اشاره دارد.
- کالای ساخته شده: محصولی که آماده فروش است.
- کالای در جریان ساخت: محصولاتی که هنوز مراحل ساخت را به طور کامل طی نکرده‌اند.
- عوامل بهای تمام شده: شامل هزینه مواد اولیه، دستمزد و سربار است.
- تولید: اشاره به فرآیندی دارد که مواد اولیه تغییر شکل یافته و به کالا تبدیل می‌شوند.

- نرخ جذب سربار: معیار تخصیص هزینه‌های سربار به محصولات بر اساس مبنای مشخص.

انواع مختلف حسابداری بهای تمام شده

حسابداری بهای تمام شده روشی است که به جمع‌آوری و بررسی کلیه هزینه‌های مرتبط با تولید کالا یا ارائه خدمات می‌پردازد. حسابداران هزینه، هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم از جمله نیروی کار، مواد اولیه، موجودی و سربار را ردیابی می‌کنند. این اطلاعات به سازمان‌ها کمک می‌کند تا قیمت تمام شده کالای فروش رفته، موجودی، استهلاک و مالیات را دقیق‌تر محاسبه کنند و در نتیجه تصمیمات کوتاه‌مدت تجاری یا سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت بهتری اتخاذ نمایند. همچنین، مدل‌های مالی دقیق‌تری ارائه داده می‌شود که باعث مدیریت بهتر عملیات سازمان و بهبود سودآوری در بلندمدت می‌شود.

انواع حسابداری بهای تمام شده در پنج بخش قابل دسته‌بندی است:

۱. هزینه‌یابی بر اساس فعالیت
۲. هزینه‌یابی سفارش کار
۳. هزینه‌یابی فرآیند
۴. حسابداری هزینه نهایی
۵. هزینه‌یابی استاندارد

هزینه‌یابی بر اساس فعالیت

هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت، روشی برای تعیین بهای تمام شده یک محصول براساس فعالیت‌هایی است که برای تولید آن محصول انجام می‌گیرد. در این روش، ابتدا فعالیت‌های مختلف مرتبط با ساخت محصول شناسایی شده و سپس هزینه‌ها به هر فعالیت اختصاص می‌یابد. برای مثال، تولید یک محصول می‌تواند شامل طراحی، ساخت و مونتاژ باشد و هزینه هر مرحله به طور جداگانه محاسبه می‌شود. این شیوه دید عمیق‌تری از نحوه شکل‌گیری هزینه‌ها به مدیران می‌دهد و کمک می‌کند با تحلیل دقیق‌تر، هزینه‌ها را در جهت افزایش سود یا کاهش خرج مدیریت کنند.

این روش همچنین به شناسایی زمینه‌های سودآور کسب‌وکار و تشخیص نقاطی که باید در آن‌ها هزینه‌های سربار کاهش یابد یا سرمایه‌گذاری بیشتر انجام شود، کمک می‌کند.

هزینه‌یابی بر اساس فعالیت می‌تواند ابزاری برای تحلیل دقیق مشکلات بالقوه ساختار عملیات سازمان باشد و در بهبود تصمیم‌های مدیریتی درباره قیمت‌گذاری، بازاریابی، تخصیص منابع و سایر جنبه‌های راهبری سازمان موثر باشد. این نوع حسابداری برای همه شرکت‌هایی که می‌خواهند کارایی خود را افزایش داده و هدررفت منابع یا هزینه‌های غیرضروری را کاهش دهند، اهمیت فراوانی دارد.

هزینه‌یابی سفارش کار

این روش توسط صنایعی به کار می‌رود که محصولات را متناسب با نیازها و درخواست‌های خاص مشتریان تولید می‌کنند. در هزینه‌یابی سفارش کار، هزینه مواد اولیه و دستمزد نیروی کار برای هر سفارش به طور مجزا محاسبه و در طول تولید پیگیری می‌شود. این مدل برای تولیدکنندگانی که نیاز دارند هزینه دقیق هر محصول را بدانند تا قیمت‌گذاری مناسبی داشته باشند، بسیار کاربردی است.

در ابتدای هر سفارش، بودجه‌ای تخمینی شامل تمام هزینه‌های مورد انتظار تهیه می‌شود. در فرآیند تولید، تغییرات قیمت و هزینه به صورت مداوم ثبت و ارزیابی می‌شود. این اطلاعات به کسب‌وکارها کمک می‌کند تا استراتژی‌های قیمت‌گذاری خود را بر اساس داده‌های واقعی اصلاح و سودآوری خود را بهینه کنند. همچنین، بررسی این داده‌ها باعث می‌شود الگوهای تقاضای مشتریان و کارایی مراحل تولید بهتر تحلیل شود.

هزینه‌یابی فرآیند

این شیوه توسط بنگاه‌هایی مورد استفاده قرار می‌گیرد که کالاهای مشابه را به طور مداوم و پیوسته تولید می‌کنند؛ مانند تولیدکنندگان مواد غذایی یا قطعات خودرو. در هزینه‌یابی فرآیند، هزینه‌های هر مرحله یا فرآیند تولید در طول زمان به شکل میانگین جمع‌آوری و کنترل می‌شود. هدف اصلی این روش، حفظ تولید اقتصادی و کارآمد در عین رعایت کیفیت مطلوب است.

با این روش، شرکت می‌تواند هزینه‌های هر قسمت از فرآیند تولید شامل نیروی کار، مواد اولیه، هزینه سربار و سایر هزینه‌ها را به دقت پیگیری کند. این کار به شناسایی نقاطی که هزینه‌ها زیاد یا تخصیص آن‌ها ناکارآمد است کمک می‌کند و امکان اعمال تغییرات جهت افزایش کارایی و صرفه‌جویی را فراهم می‌سازد. پیگیری روند تغییرات

هزینه‌ها در گذر زمان، کسب‌وکار را قادر می‌سازد تا تأثیرات تحولات صنعت بر سودآوری خود را بهتر ارزیابی کند.

حسابداری هزینه نهایی

در سازمان‌هایی که چندین خط تولید دارند، حسابداری هزینه نهایی برای تعیین سودآورترین خطوط در مقایسه درآمد نهایی هر خط با هزینه‌های حاشیه‌ای تولید و بازاریابی به کار می‌رود. با در نظر گرفتن تمام عوامل مانند مواد، نیروی کار و سربار، مدیران قادر می‌شوند محصولاتی را که سودآوری بیشتری نسبت به دیگر محصولات دارند، شناسایی کنند. این شناخت به تمرکز بر حوزه‌هایی می‌انجامد که می‌توانند در بلندمدت سود بیشتری برای شرکت به همراه داشته باشند.

هزینه‌یابی استاندارد

این روش به کسب‌وکارها کمک می‌کند تا ثبات تولید خود را حفظ کنند و بازدهی را افزایش دهند. در این سیستم، هزینه‌های واقعی با معیارها و استانداردهای از پیش تعیین‌شده مقایسه می‌شود تا کارایی فرآیندها ارزیابی شود. حسابداری هزینه استاندارد، امکان کنترل هزینه‌ها را فراهم کرده و زمینه شناسایی فرصت‌های بهبود را قبل از ایجاد مشکلات جدی ایجاد می‌کند. علاوه بر این، مدیران می‌توانند نقاطی را که احتمال کاهش هزینه بدون آسیب به کیفیت یا کارایی وجود دارد، شناسایی کنند. گاهی ممکن است به علت ضعف در فرآیند یا آموزش ناکافی، زمان و هزینه بیشتری صرف شود. در این مواقع می‌توان فرآیندها را ساده‌تر و سریع‌تر کرد تا هزینه و زمان کاهش یابد. همچنین در موارد افزایش غیرمنتظره هزینه برخی از مواد اولیه، شرکت می‌تواند گزینه‌های جایگزین را ارزیابی کند یا در شرایط قراردادهای با تأمین‌کنندگان بازبینی‌هایی انجام شود. در نهایت، دسترسی به داده‌های دقیق درباره تفاوت هزینه‌های واقعی و استاندارد به مجموعه‌ها کمک می‌کند تصمیمات هدفمندتری را برای بهبود مصرف منابع خود اتخاذ کنند و عملکرد مالی خود را بهتر تحلیل نمایند.

سخن پایانی

محاسبه بهای تمام شده شرکت تولیدی دارای روش‌ها و انواع مختلفی می‌باشد که مدیران و سرپرستان تولیدی می‌توانند از آن استفاده نمایند. برای تولید هر کالایی واحد

تولیدی باید متحمل هزینه-هایی از جمله هزینه خرید مواد مصرفی، هزینه نیروی کار و... شود. مجموع این هزینه-ها با مفهوم بهای تمام شده شناخته می-شوند. حسابداری بهای تمام شده سیستمی است برای ثبت و تجزیه و تحلیل بهای تمام شده محصولات یا خدمات به منظور کمک به برنامه‌ریزی استراتژیک و بهبود کارایی هزینه. برای بسیاری از طرف‌های درگیر در یک تجارت، از جمله مدیریت، کارمندان و مصرف‌کنندگان، مهم است

منابع:

حسابداری بهای تمام شده چیست؟ تعریف، انواع و مزایای آن-فاطمه جوادی فرد
مجاسبه بهای تمام شده در شرکت های تولیدی چگونه است؟- تیم تحریریه نرم افزار
فرداد

حسابداری بهای تمام شده چیست-آموزشگاه آریا تهران